

Magdalena Popławska (<https://orcid.org/0000-0001-9696-5699>)

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Louise Otto-Peters – pionierka niemieckiego ruchu emancypacyjnego i jej program reformy społecznej na podstawie utworu *Das Recht der Frauen auf Erwerb*

Louise Otto-Peters znacząco wpłynęła na losy kobiet w XIX wieku, jednak jej działalność emancypacyjna oraz pisarska nie jest dziś przedmiotem zainteresowania. Otto-Peters zasłynęła przede wszystkim dzięki społecznemu zaangażowaniu, a swoją drogę życiową obrała na znak protestu przeciw panującym warunkom egzystencji kobiet. Ich przeznaczeniem było bowiem pielęgnowanie ogniska domowego, a zgodnie z przyjętym modelem 3 K (Kinder, Küche, Kirche¹) pokutowało przeświadczenie, że powołaniem każdej kobiety jest oddanie rodzinie.² Odpowiedzialna za dom i dzieci była przeciwieństwem swego męża pełniącego funkcje reprezentacyjne i zgodnie z ówczesnym prawem decydującego o jej losie oraz przyszłości jej rodziny.³ Ze względu na przyjęte wzorce edukacja dziewcząt bazowała przede wszystkim na przygotowaniu ich do roli matki i żony oraz obejmowała oprócz kształcenia podstawowych umiejętności także zajęcia z haftowania, gotowania czy szydełkowania.⁴ Reprezentantki wyższych klas społecznych mogły doksztalać się, pobierając prywatne lekcje.⁵ Kobietom zabroniono dostępu do gimnazjów czy uniwersytetów⁶, gdyż ich powinnością było spełnianie oczekiwań stawianych od stuleci przez mężczyzn. Ich zakres precyzował także konkretne atrybuty, które kobieta powinna ucieleśniać – miała być skromna, pobożna oraz uległa.⁷

¹ Model ten obejmował najważniejsze powinności kobiety: bycie pobożną, zajmowanie się domem oraz wychowywanie dzieci. Por.: S. Paletschek, *Kinder-Küche-Kirche* [w:] E. Francois, *Deutsche Erinnerungsorte*, München 2001, s. 419–433.

² Por. M. Czarnecka, *Wieszczki. Rekonstrukcja kobiecej genealogii w historii niemieckiej literatury kobiecej od połowy XIX do końca XX wieku*, Wrocław 2004, s. 23.

³ Prawo regulowało zależność kobiety od mężczyzny również w kwestiach finansowych. To mąż mógł decydować o majątku żony; por. J. Syguła, *Pozycja i rola kobiety w rodzinie na ziemiach polskich w XIX stuleciu* [w:] „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCCIV – 2009. Prace historyczne”, Kraków 2009, z. 136, s. 66–67; M. Dora, *Ułomność (z) natury. Kobieta w dyskursie naukowym XIX wieku* [w:] „Zeszyty naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki społeczne”, Kraków 2012, nr 5 (2/2012), s. 116.

⁴ Por. M. Stawiak-Ososińska, *Poneżna, uległa, akuratna... Ideal i wizerunek kobiety polskiej pierwszej połowy XIX wieku*, Kraków 2010, s. 55–64.

⁵ Por. I. Weber-Kellermann, *Frauenleben im 19. Jahrhundert*, München 1998, s. 54–57.

⁶ Por. S. Schraut, *Mädchen- und Frauenbildung*, [w:] <https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/themen/maedchen-und-frauenbildung> (dostęp: 15.06.2022).

⁷ Por. M. Czarnecka, op. cit., s. 24.

Otto-Peters urodziła się w 1819 roku w Meißen (Miśnia) i również jej narzucono rolę społeczną⁸ definiującą jej przeznaczenie. Choć możliwości edukacyjne były ograniczone, w jej domu rodzinnym szczególnie dbano o kształcenie. Na uwagę zasługuje zwłaszcza podejście jej ojca, który zachęcał córki do czytania i prowadził z nimi liczne dyskusje.⁹ Świadoma konieczności poszerzania horyzontów aktywistka starała się rozwijać swoje zamiłowanie do nauki samodzielnie, zgłębiając zagadnienia związane z muzyką, teatrem i literaturą.¹⁰

Los wielokrotnie doświadczył Otto-Peters: w wieku 16 lat straciła obojga rodziców, a opiekę nad nią przejęła ciotka.¹¹ Dzięki nabytemu spadkowi mogła wieść spokojne życie oraz pogłębiać swoją wiedzę.¹² Nad jej życiem miłosnym również ciążyło fatum – pierwszy narzeczony – prawnik i literat Gustav Müller, którego poznała w 1840, zmarł rok później.¹³ Zawarte w 1858 roku małżeństwo z Augustem Petersem zakończyło się w 1864 roku śmiercią współmałżonka.¹⁴ Otto-Peters otaczała się jednak gronem przyjaciół, na których wsparcie mogła liczyć. Do ich kręgu należeli m.in.: Marie Blöde, Auguste Herz, Auguste Scheibe, Marie Wolfhagen¹⁵ oraz Robert Blum, Ernest Keil czy Hermann Rollett¹⁶.

Panująca niesprawiedliwość społeczna, polaryzacja płci oraz ograniczone możliwości edukacyjne i zarobkowe kobiet skłoniły ją do podjęcia działalności emancypacyjnej. Równie silny wpływ na jej decyzję wywarły doświadczenia życiowe – śmierć rodziców i narzeczonego.¹⁷ Warto zauważyć, że swoją aktywność społeczną przejawiała już w latach młodości. Otto-Peters postulowała poprawę warunków życia kobiet, zmianę struktur edukacji oraz koncentrowała się na problemach różnych grup

---

⁸ Zgodnie z teorią Ralfa Dahrendorfa rola społeczna jest wynikiem oczekiwań społeczeństwa wobec jednostki. Por. R. Dahrendorf, *Homo sociologicus*, Wiesbaden 2006, s. 37.

⁹ Por. URL: <https://frauenmediatum.de/historische-frauenbewegung/louise-otto-peters-1819-1895/> (dostęp: 17.12.2020).

¹⁰ Por. S. Berndt, *Louise Otto-Peters (1819–1895). Ein Kurzporträt* URL: <https://www.bpb.de/apuz/285862/louise-otto-peters-ein-kurzportraet> (dostęp: 10.01.2021).

¹¹ Por. *ibid.* Por. także: M. Vahsen, *Louise Otto-Peters* URL: <https://www.bpb.de/themen/gender-diversitaet/frauenbewegung/35309/louise-otto-peters/#:~:text=Zeit%20ihres%20Lebens%20bildete%20sich,16%2DJ%C3%A4hrige%20nun%20finanziell%20unabh%C3%A4ngig>.

¹² Por. URL: <https://www.addf-kassel.de/dossiers-und-links/dossiers/dossiers-personen/louise-otto-peters/> (dostęp: 29.12.2020).

¹³ Por. S. Berndt, *op.cit.*

¹⁴ Por. G. Kämmerer, *Otto-Peters, Louise (geborene Otto)* URL: leipzig.de/jugend-familie-und-soziales/frauen/1000-jahre-leipzig-100-frauenportraits/detailseite-frauenportraits/projekt/otto-peters-louise-geborene-otto/ (dostęp: 29.12.2020).

¹⁵ Por. J. Ludwig, *Grüßwort zum Kolloquium „Louise Otto-Peters und die Revolution 1848/49“ am 15.05.2009 in Dresden* [w:] S. Schötz, M. Schattkowsky, *Louise Otto-Peters und die Revolution von 1848/49. Erinnerungen an die Zukunft*, Leipzig 2012, s. 20.

¹⁶ Por. S. Berndt, *op.cit.*

¹⁷ Por. S. Schötz, *Politische Partizipation und Frauenwahlrecht bei Louise Otto-Peters* [w:] H. Richter, K. Wolff, *Frauenwahlrecht. Demokratisierung der Demokratie in Deutschland und Europa*, Hamburg 2018, s. 192–193.

społecznych¹⁸, a jej zainteresowanie wzbudzały zwłaszcza warunki życia klasy robotniczej.¹⁹ Tworzone przez nią wiersze, opowiadania, powieści, w tym historyczne, czy publikowane na łamach gazet artykuły miały często charakter emancypacyjny i traktowały o społecznych dysproporcjach. W latach 1849–1852 Otto-Peters była redaktorem gazety „Frauen-Zeitung” do momentu, gdy rząd w Saksonii zakazał kobietom piastowania tej funkcji.²⁰ Jej postulaty ukazywały się także w „Leipziger Arbeiterzeitung”²¹ oraz „Sächsische Vaterlandsblätter”, gdzie pisała pod pseudonimem Otto Stern.²²

Przełomowym momentem w karierze Otto-Peters było założenie m.in. wraz z Auguste Schmidt w 1865 roku Lipskiego Związku Edukacji Kobiet (Leipziger Frauenbildungsverein), który zainicjował utworzenie ogólnokrajowego Powszechnego Niemieckiego Związku Kobiet (Allgemeiner Deutscher Frauenverein).²³ Podczas konferencji w październiku tego samego roku Otto-Peters została mianowana przewodniczącą i pełniła tę funkcję aż do 1892.²⁴ Medium informacyjnym związku było czasopismo „Neue Bahnen”, dzięki któremu możliwe było propagowanie postulatów emancypacyjnych.²⁵

Intensywna praca popularyzująca konieczność przeprowadzenia gruntownych zmian społecznych uczyniła z Otto-Peters pionierką emancypacji.²⁶ Jako pisarka „demokratyczna”²⁷ walczyła wyłącznie słowem²⁸, a w ruchach wolnościowych w czasie Wiosny Ludów dostrzegała szansę na poprawę położenia najuboższych i kobiet. Jej artykuł „Adresse eines Mädchens”, w którym konsekwentnie dowodziła nieodzowności przeprowadzenia zmian w sytuacji prawnej i zawodowej kobiet, wywołał poruszenie i umożliwił jej spotkanie z ministrem Martinem Gotthardem Oberländerem.²⁹ Otto-Peters często podkreślała, że kobieta winna mieć prawo

---

¹⁸ Por. R.E. Joeres, *Gender, Class und Louise Otto* [w:] S. Schötz, B. Berger, *Frauen in der Geschichte Leipzigs. 150 Jahre Allgemeiner Deutscher Frauenverein*, Leipzig 2019, s. 209.

¹⁹ Por. URL: <https://www.addf-kassel.de/dossiers-und-links/dossiers/dossiers-personen/louise-otto-peters/> (dostęp: 29.12.2020).

²⁰ Por. *ibid.*

²¹ Por. J. Ludwig, *op. cit.*, s. 16.

²² Por. URL: <https://frauenmediaturm.de/historische-frauenbewegung/louise-otto-peters-1819-1895/> (dostęp: 17.12.2020).

²³ Por. URL: <https://www.addf-kassel.de/dossiers-und-links/dossiers/dossiers-personen/louise-otto-peters/> (dostęp: 29.12.2020).

²⁴ Por. G. Kämmerer, *Über Louise Otto-Peters* URL: <https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/akteurinnen/louise-otto-peters#actor-content-about>, (dostęp: 22.12.2020).

²⁵ Por. URL: <https://www.addf-kassel.de/dossiers-und-links/dossiers/dossiers-personen/louise-otto-peters/> (dostęp: 29.12.2020).

²⁶ Por. S. Schötz, *Überlegungen zum Emanzipationskonzept von Louise Otto-Peters* [w:] S. Schötz, B. Berger, *Frauen in der Geschichte Leipzigs. 150 Jahre Allgemeiner Deutscher Frauenverein*, Leipzig 2019, s. 218–224. Por. także: M. Popławska, *Bilder der einsamen Frau im Werk der Vormärzschriftstellerinnen*, Dresden 2016.

²⁷ M. Gehring, *Die Revolution 1848/49 im Leben von Louise Otto-Peters*, [w:] S. Schötz, M. Schattkowsky, *Louise Otto-Peters und die Revolution von 1848/49. Erinnerungen an die Zukunft*, Leipzig 2012, s. 91.

²⁸ Por. *ibid.*, s. 70.

²⁹ Por. G. Kämmerer, *op. cit.*

do decydowania o sobie, odpowiedniej edukacji, pracy zarobkowej³⁰ oraz jako pierwsza domagała się prawa głosu wyborczego i to już na przełomie lat 1848–1849.³¹

Najważniejszym z punktu widzenia działalności emancypacyjnej utworem Louise Otto-Peters jest jej rozprawa *Das Recht der Frauen auf Erwerb* (*Prawo kobiet do pracy zarobkowej*), która została wydana w 1866 roku i stanowi poniekąd rekapitulację postulatów głoszonych przez Powszechny Niemiecki Związek Kobiet oraz samą autorkę.³² Manifest składa się z sześciu rozdziałów, w których stara się ona dokonać szczegółowej analizy sytuacji kobiet w społeczeństwie. Otto-Peters poddaje ocenie każdą sferę kobiecej egzystencji, akcentując przy tym fakt, że płęć piękna jest nieustannie przystosowywana do swojej roli:

A jednak niezliczone rzesze rodziców myślą tylko o tym, by kształcić swoje dziewczęta do zawodu, z którym te być może całkowicie się „rozminą”. Na uwadze mają zawsze tylko przyszłe małżeństwo, a ponieważ związane jest to zwykle z prowadzeniem domu i macierzyństwem oraz wychowaniem dzieci, wielu rodziców myśli, że postąpią najlepiej kierując uwagę córek właśnie na te kwestie.³³

Nie ulega wątpliwości, że autorka otwarcie krytykuje istniejący model wychowania, wskazując przy tym jednoznacznie na dychotomię w traktowaniu chłopców i dziewcząt, która jest krzywdząca dla płci pięknej.³⁴ Jako aktywistka na rzecz praw kobiet wyraża przekonanie, że panujące wzorce są przestarzałe i bazują na stereotypach, czemu już w średniowieczu sprzeciwiała się Christine de Pizan³⁵. Kobieta skazana była na żywot żony i matki, gdyż miał on jej zapewnić spełnienie i uchronić przed stygmatyzacją. Jej wychowanie przystosowane było zatem wyłącznie do wypełniania obu tych ról:

Podobać się mężczyźnie, być dla niego pożyteczną, zyskiwać jego miłość i szacunek, wychowywać, póki jest młody, opiekować się nim, kiedy dorośnie, wspomagać go swoją radą, pocieszać w smutku, słowem, uczynić mu życie słodkim i przyjemnym – oto obowiązki kobiety po wszystkie czasy.³⁶

---

³⁰ Por. G. Bock, *Frauen in der europäischen Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München 2005, s. 168 i 181.

³¹ Por. S. Schötz, *Politische Partizipation...*, s. 191.

³² Rozprawa nie mogła zostać początkowo opublikowana ze względu na tytuł *Prawo kobiet*. Dopiero po jego modyfikacji udało się Otto-Peters znaleźć wydawcę. Por. S. Schötz, *Politische Partizipation...*, s. 212.

³³ L. Otto-Peters, *Das Recht der Frauen auf Erwerb. Blicke auf das Frauenleben der Gegenwart*, Berlin 2014, s. 6. Wszystkie tłumaczenia cytowanych fragmentów zostały sporządzone przez autorkę artykułu.

³⁴ Por. B. Becker-Cantarino, *Schriftstellerinnen der Romantik. Epoche-Werke-Wirkung*, München 2000, s. 27 f. oraz G. Notz, *Das Recht der Frauen auf Erwerb – damals so aktuell wie heute* [w:] I. Nagelschmidt, J. Ludwig, *Louise Otto-Peters. Politische Denkerin und Wegbereiterin der deutschen Frauenbewegung*, Dresden 1996, s. 122 f.

³⁵ Christine de Pizan (1364–1430) protestowała przeciw dominacji mężczyzn i pozycji kobiety w społeczeństwie. Por. M. Wrześniak, „Miasto Dam”: *Christine de Pizan* [w:] „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 16/2, 2009, s. 49.

³⁶ J. J. Rousseau, *Emil, czyli o wychowaniu*, Wrocław 1955, t.2, s. 231.

Zależność od mężczyzny oraz jego omnipotencja warunkowały dzień powszedni każdej kobiety. Nie stanowiła ona niezależnej jednostki, lecz był podległy mężczyźnie, będący jego uzupełnieniem. Autorka sprzeciwia się narzuconemu podziałowi ról płciowych i zwraca przy tym uwagę na podwójną moralność społeczeństwa, które dopuszcza samotność w przypadku mężczyzny, równocześnie piętnując niezamężne kobiety, gdyż nie wiodą one życia zgodnie ze swoim powołaniem:

Konieczne byłoby zatem, by tak samo jak dziewczę[ta] mężczyzna przygotował się do obowiązków, jakie przyjmuje na siebie wobec żony i dzieci, a jeszcze bardziej uzasadnione byłoby wypominanie nieżonatemu mężczyźnie, że nie wypełnia jednego ze swoich życiowych zadań, tak jak czyni się to niezamężnej dziewczynie, ponieważ w przypadku mężczyzny jest to kwestia wolnego wyboru, a w przypadku tej ostatniej nader często zrządzenie losu.³⁷

Otto-Peters konstatuje ponadto, że w przypadku mężczyzn nie kładzie się nacisku na ich przygotowanie do obowiązków względem żony i dzieci. Stanowczo wyraża przekonanie, że kultywowane tradycje ograniczają kobiecą przestrzeń, kształtując przyszłość kobiet zgodnie z funkcjonującymi zależnościami i skazując je na rezygnację z własnych przekonań. Nie bacząc na panujące uwarunkowania społeczne, autorka potępia przede wszystkim zwyczaj zawierania małżeństw, które często nie uwzględniają uczuć młodych ludzi.³⁸

Nawiązując do konwencji związanych z wychowaniem kobiet i mężczyzn, Otto-Peters poświęca szczególnie dużo miejsca kwestii edukacji i równocześnie poddaje w wątpliwość jej kształt. Istniejące różnice w nauczaniu eksponują niesprawiedliwe położenie kobiet w społeczeństwie i potwierdzają błędną supozycję, jakoby kobieta mogła realizować się tylko w domu. Teorie J.J. Rousseau oraz J.H. Campego przodowały we wzorcach edukacyjnych XIX wieku. Ich głównym założeniem była konieczność wprowadzenia edukacji, która miałaby opierać się na predyspozycjach kobiet: nadrzędną rolą było przygotowanie do pełnienia funkcji żony i matki.³⁹ Aktywistka nie akceptuje panujących przekonań i wychodzi z założenia, że podstawowe treści przedstawiane na zajęciach dziewcząt są niewystarczające oraz deformują rozwój jednostki, co artykułuje następująco: „I tak wracamy do tego, co w pierwszej części nazwaliśmy podstawowym błędem: edukacji kobiecej brakuje powagi i planu [...]”⁴⁰

Świadomość, że utarte założenia edukacyjne dla dziewcząt nie wykorzystywały w pełni ich potencjału, a realizowane zagadnienia uznawane były za mniej wartościowe, wywołuje oburzenie emancyprantki; jest ona bowiem przeświadczona, że zabieg ten nie jest przypadkowy i jest równoznaczny z kwestionowaniem zdolności intelektualnych płci pięknej. Przekonanie, że kobieta jest predestynowana przede wszystkim do życia rodzinnego, prowadziło do pejoratywnej oceny jej starań poszerzania horyzontów.⁴¹

³⁷ L. Otto-Peters, op.cit., s. 6 f.

³⁸ Por. G. Notz, op. cit., s. 122.

³⁹ Por. B. Becker-Cantarino, op. cit., s. 27.

⁴⁰ L. Otto-Peters, op. cit., 57–58.

⁴¹ Por. M. Czarnecka, op. cit., s. 26.

Autorka zauważa, że społeczeństwo, a przede wszystkim jego męska część, nie doceniało możliwości intelektualnych kobiet. Powielano bowiem przekonanie, że dążenie do zdobywania wiedzy jest w przypadku płci pięknej sprzeczne z naturą. Wielokrotnie podnoszono również postulat, że intensywna nauka wiąże się z utratą cech kobiecych, a kobieta winna ucieleśniać przymioty takie jak: uległość, skromność czy łagodność.⁴² Z tego też powodu nie kładzie się nacisku na jej kształcenie:

Na edukację dziewcząt nie są ponoszone żadne wydatki, jedynie na edukację synów – w istniejących okolicznościach można przynajmniej powiedzieć, że sprawa ma pewną logikę, gdyż można z pewnością liczyć na to, że kapitał wydany na synów przynajmniej zapoczątkuje ponownie dla nich samych, podczas gdy dziewczęta, jeśli nie odniosą sukcesu dzięki nadzwyczajnemu talentowi artystycznemu w tym zakresie, mogą jedynie odnosić nieznaczne korzyści ze swojej wiedzy i umiejętności. Oczywiście jest to, że synowie dużo kosztują, ale to, ile kosztują córki, jest im często wytykane jako coś bardzo zbędnego.⁴³

Z przytoczonego fragmentu emanuje poczucie rozgoryczenia: aktywistka realnie ocenia sytuację i słusznie zauważa, że codzienne życie kobiet utkane jest przede wszystkim z rezygnacji z własnych dążeń, a każdy wydatek przeznaczony na ich edukację uznawany jest za zbytek. Podejście to uwypukla nie tylko niesprawiedliwość społeczną, ale obrazuje także przekonanie, że pozbawiona praw i potrzeb kobieta ma pozostawać w cieniu uprzywilejowanego mężczyzny. Otto-Peters dobitnie egzemplifikuje ten stan rzeczy:

Ich inne potrzeby związane z utrzymaniem są niewielkie i mogą ubierać się nawet bardzo elegancko, zanim wydatki na te zbytki osiągną sumę, jaką ich bracia trwonią w gospodach lub na inne rzeczy równie zbędne, a często nawet bardziej bezużyteczne, ale które są wybaczone mężczyznom, podczas gdy gardziłoby się każdą kobietą, która tak beztróscko wyrzucałaby swoje pieniądze i zaciągała długi. Jest to również bardzo ważny punkt.⁴⁴

Nie sposób oprzeć się wrażeniu, że autorka stanowczo potępia brak równouprawnienia, który determinuje każdy aspekt życia społecznego. W konsekwencji wszelkie przejawy nieobyczajności, niegospodarności oraz innych przywar, które urągałyby kobiecie, w przypadku mężczyzny są bagatelizowane i uznawane za nieszkodliwe. Życie kobiety związane jest od narodzin z wyrzeczeniami oraz poświeceniem. Z rozważań Otto-Peters wynika, że brak niezależności czy nieuchronność obrania konkretnej roli społecznej kwestionowały prawo kobiety do realizacji planów i spełniania własnych potrzeb, a zależność od mężczyzny zrównywała ją prawnie z dzieckiem, co z kolei uniemożliwiało jej podjęcie jakichkolwiek działań bez zgody męża⁴⁵. Z tego też powodu autorka dostrzega konieczność przeprowadzenia reformy,

---

⁴² Por. K. Gabryjelska, *Bildung der Frauen in der Zeit der Ancien Regime*, [w:] K. Gabryjelska, M. Czarnecka, *Die Bilder der „neuen Frau“ in der Moderne und den Modernisierungsprozessen des 20. Jahrhunderts*, Wrocław 1998, s. 122.

⁴³ L. Otto-Peters, op.cit., s. 33.

⁴⁴ Ibid., s. 34.

⁴⁵ Por. J. Syguła, op. cit., s. 74.

która ma być nieodzowną częścią zmieniającej się rzeczywistości.⁴⁶ Otto-Peters podkreśla przy tym, że kobiety boleśnie doświadczają społecznego zróżnicowania a nawet wykluczenia na każdym etapie życia i w każdym jego obszarze:

Podział spadku nierówno pomiędzy synów i córki – [...] byłby potępiany jako krzyżująca niesprawiedliwość, natomiast niewiele głosów podnosi się przeciw temu, że na edukację synów wydaje się wszystko, a na edukację dziewcząt prawie nic. Nawet ci rodzice, którzy wydają setki rocznie na swoich synów, robią to głównie kosztem córek – to na nich trzeba oszczędzać, aby wydawać mogli ci pierwsi. Chłopcom należy zawsze służyć radą i pomocą, aby przygotować ich do drogi przez życie – o dziewczęta nikt się nie troszczy, są pozostawione własnemu losowi. Albo, jeśli pozwalają na to środki, rok po konfirmacji wysyła się je do instytucji, gdzie nierzadko wprawiają się jedynie w przyswajaniu pustych form i pod wpływem bogatszych towarzyszek uczą się wysuwać żądania znacznie przekraczające ich możliwości.⁴⁷

Już pierwsze zdania zacytowanego fragmentu uwidaczniają krytykę uwarunkowań społecznych. Utrzymanie rodziny miało zagwarantować stosowne wykształcenie chłopcom, w związku z czym dziewczęta nie mogły stanowić dodatkowego obciążenia budżetu domowego. Normy społeczne zostały stworzone przez mężczyzn i przede wszystkim z myślą o nich, dlatego też nie uwzględniały ambicji kobiet. W swoim programie Otto-Peters nie ogranicza się wyłącznie do wykazania podstawowych błędów wychowawczych popełnianych wobec dziewcząt; skrupulatnie opisuje przewinienia poszczególnych grup społecznych. Ze szczególną dezaprobatą przedstawia ona postępowanie rodzin, które za wystarczające uznają umieszczenie swoich córek w instytucjach, w których koncentrują się one przede wszystkim na treściach powielających istniejące mechanizmy zależnościowe. Otto-Peters niepochlebnie ocenia wychowanie w podobnym duchu i postuluje daleko idące reformy, które zmieniłyby dotychczasową rolę kobiety w społeczeństwie. W swoim manifestie pisze:

Dziewczyna, która została wychowana w duchu samodzielności, nie będzie zajmowała żadnej innej pozycji w domu, nie będzie jedynie gospożą, lalką, poddaną ani niewolnicą męża – będzie umiała zasłużyć na swoje miejsce u jego boku, dzieląc jego zainteresowania, rozumiejąc jego dążenia i, jeśli tylko będzie w stanie, czyniąc je własnymi.⁴⁸

Nie bez znaczenia wydaje się w tym kontekście brak samodzielności kobiet, które, mając ograniczone możliwości zatrudnienia⁴⁹, często skazane były na życie w ubóstwie. Autorka uświadamia swoim odbiorcom, że kwestia równouprawnienia oraz samodzielności kobiet nie stanowi nowego problemu – poruszano ją już niejednokrotnie. W obliczu braku zdecydowanych działań oraz panującej hipokryzji Otto-Peters ostro krytykuje zwolenników reform, którzy jeszcze niedawno byli zagorzałymi przeciwnikami jakichkolwiek przemian, podkreślając, że [...]

⁴⁶ Por. M. Gehring, op. cit., s. 72.

⁴⁷ L. Otto-Peters, op. cit., s. 30.

⁴⁸ Ibid., s. 43.

⁴⁹ Por. G. Notz, op. cit., s. 120.

kwestia „pracy kobiet” i „edukacji kobiet” wysunęła się mocno na pierwszy plan. Nie ukazuje się żadna gazeta, nie ma stowarzyszenia, nie odbywa się żadne zgromadzenie ludowe, na którym by nie dyskutowano tej kwestii – czy to w sensie postępu, czy stagnacji, czy nawet najbardziej rażącej reakcji: – nikt już nie ośmiela się jej odrzucić, zignorować, jak to czyniono przez tak długi czas, na wpeł świadomie, na wpeł nieświadomie; zdarza się nawet, że ci, którzy kiedyś to robili, teraz udają, jakby zawsze byli przesiąknięci koniecznością rozwiązania tego problemu.⁵⁰

Autorka nieustannie podkreśla, że kobieta powinna sama o sobie stanowić, a gwarantem tego miały być zmodyfikowane treści edukacyjne. Otto-Peters właśnie dlatego dąży do równości płci oraz proklamuje konieczność wprowadzenia stosownej edukacji dla dziewcząt, by mogły one poprawić swoją sytuację zawodową, która nie tylko zapewni im samodzielną egzystencję, ale również umożliwi samorozwój.⁵¹ Postępujący proces industrializacji wymusza rezygnację z obowiązujących, skostniałych wzorców społecznych. Wizja samodzielnosci kobiet była stanowczo odrzucana przez mężczyzn; wielokrotnie podkreślano, że odcisnie ona piętno na życiu rodzinnym. Jednak to właśnie dzięki tej umiejętności kobiety samotne byłyby w stanie wieść spokojną egzystencję⁵². Ze względu na liczne możliwości podjęcia pracy system szkolnictwa wymaga zmiany, która niwelowałaby różnice między dziewczętami a chłopcami.

Emancypantka postuluje przeprowadzenie reform, które umożliwiłyby kobietom nabycie konkretnych umiejętności oraz przygotowały je do wykonywania zawodu.⁵³ Otto-Peters upatruje w zmianie modelu kształcenia szansę na zmianę życia kobiet. Równouprawnienie w szkole, a także przydatne treści edukacyjne stanowiły nowe perspektywy dla kobiet. Z całą stanowczością autorka akcentuje, że nieodzowne jest stworzenie odpowiednich szkół, których głównym celem będzie kształcenie kompetencji zawodowych. Jej teza znajduje potwierdzenie w przypadku położnej, która nader często nie jest przygotowana do świadczącej pracy. Rozwój przemysłu wymusza poniekąd zatrudnianie kobiet, jednak, by ułatwić im dostęp do działalności zawodowej, należy rozważyć zmiany istniejących regulacji. Otto-Peters ilustruje to na przykładzie szkoły handlowej, której program nauczania powinien wykwalifikować kobiety do piastowania funkcji urzędnika pocztowego, księgowej czy sprzedawcy.⁵⁴ Wyraża przekonanie, że konieczne jest wyodrębnienie szkół przemysłowych, dzięki którym kobiety zostaną wdrożone do pracy w przemyśle.⁵⁵ Ten krok otworzyłoby przed nimi nowe perspektywy. Konkludując, wysuwa propozycję utworzenia stosowych zajęć na uczelniach:

[...] Ponadto również na wyższych uczelniach można utworzyć sekcje dla dziewcząt, jesteśmy bowiem dalecy od pomysłu, aby pojedyncze dziewczęta mieszały się z nie-

⁵⁰ L. Otto-Peters, op. cit., s. 72.

⁵¹ Por. S. Schötz, *Emanzipationsvorstellungen bei Louise Otto-Peters* URL: <https://www.bpb.de/apuz/285860/emanzipationsvorstellungen-bei-louise-otto-peters> (dostęp: 15.01.2021).

⁵² Por. ibid.

⁵³ Por. G. Notz, op. cit., s. 118.

⁵⁴ Por. ibid., s. 120.

⁵⁵ Por. S. Schötz, *Politische Partizipation...*, s. 211.

okrzesaną studencką bracią. – Instytuty dla położnych są bardzo często połączone z klinikami, w których naucza się chirurgii. Kobiety, które poświęcają się temu niezwykle ważnemu zawodowi, należą przeważnie do klas, w których dziewczęta nie otrzymują starannego nauczania, więc zwykle przychodzą do placówki bez żadnej wiedzy podstawowej – mimo to kompetentni lekarze zapewniają, że bardzo szybko pojmują, na czym polega ich zadanie i po stosunkowo krótkim kursie prawie zawsze zdają egzamin z zadowalającym, a nierzadko z bardzo dobrym wynikiem. To, co można osiągnąć w tej jednej dziedzinie medycyny, można prawdopodobnie osiągnąć także w każdej innej.⁵⁶

Podział materiału nauczania zgodnie z predyspozycjami płci nie uwzględniał potrzeb związanych z postępującym procesem industrializacji. Narzucone wzorce kulturowe i społeczne były sprzeczne z dążeniem do modyfikowania programów nauczania. Na uwagę zasługuje przekonanie Otto-Peters, która podkreśla, że kobiety są w stanie pogodzić życie zawodowe z rolą żony i matki, a osiągają to dzięki swoim ambicjom i stosownej edukacji. Autorka wyrokuje, że bez wątplenia istotna jest radykalna zmiana w systemie kształcenia, wskazując między innymi na konieczność utworzenia szkół niedzielnych dla kobiet oraz podkreślając, że zostały one „uznane już wszędzie dla męskiej płci za konieczność i dawno wprowadzone”.⁵⁷ By uwolnić płęć piękną od brzemienia niesamodzielnosci, także tej umysłowej, należy zrezygnować z powielania utartych schematów. Paradoksalnie to wykształcona kobieta będzie stanowić wsparcie dla mężczyzny i determinować jego życie, co autorka argumentuje w następujący sposób:

Wiele kobiet i mężczyzn sprzeciwia się kobiecej samodzielności tylko dlatego, że sądzą, iż mogłoby na tym ucierpieć życie rodzinne, a nawet państwowe, że kobiety mogłyby utracić najpiękniejsze cechy kobiecej natury, gdyby zostały wychowane do większej niezależności niż dotychczas, gdyby rzeczywiście stały się niezależne. Oczekujemy jednak czegoś wręcz przeciwnego, a mianowicie, że [...] wychowanie będzie również takie, jakie powinno być, czyli takie, które ma na celu wspieranie charakteru i nie podporządkowuje jednostronnemu kształceniu ani usposobienia ani intelektu. To właśnie biografie kobiet wyróżniających się umysłem, kobiet prawdziwie samodzielnych, uczą nas tego, czego doświadczenie może nas nauczyć każdego dnia: że były one jednocześnie najlepszymi małżonkami i matkami, że były pełne poświęcenia, miłości i entuzjazmu, zarówno dla bliskich im osób, jak i dla ludzkości i dla wielkich celów, które sobie stawiały, podczas gdy to właśnie kobiety, uwikłane w ciasny krąg zależności, utrzymywane w niesamodzielnosci, zdominowane przez małostkowy egoizm, który nie wychodzi poza granice domu, często stają się przeszkodą nawet dla najszlachetniejszych aspiracji najlepszych mężczyzn, a wręcz często stają się ich przekleństwem, ich zgubą. Kobieta, która nie zna i nie może poznać innego świata niż ten, w którym żyje, zawsze będzie się starała gorliwie powstrzymać męża przed podporządkowaniem tych małych interesów interesom ojczyzny, swojego zawodu. Będzie go powstrzymywać pod pozorami prawa i sumienia, które roztacza wokół siebie sama jej ciasnota – będzie mu mówić, że musi najpierw pomyśleć o rodzinie, zanim podejmie dalsze wysiłki, że zaniedbuje swoje obowiązki, jeśli robi coś, co może zaszkodzić rodzinie (...) albo

⁵⁶ L. Otto-Peters, op. cit., s. 74.

⁵⁷ Ibid., s. 63.

jego finansom. I będzie miała pełne prawo tak sądzić i tak postępować, dopóki sama nie będzie miała zrozumienia dla wyższych celów, dopóki jej miłość do rodziny nie przerodzi się w miłość do ojczyzny i do ludzkości.⁵⁸

Z powyższego fragmentu silnie wybrzmiewa potrzeba dokonania przemian społecznych, które umożliwią kobiecie wyjście poza sferę ogniska domowego. Dyskredytacja w szkolnictwie nie tylko ograniczała jej mentalny rozwój, ale także wpływała na jej funkcjonowanie. Brak wiedzy oraz stosownych umiejętności marginalizował ją społecznie oraz nastęrczał trudności w podjęciu pracy zarobkowej.⁵⁹ Otto-Peters podkreśla w tym kontekście, że bagatelizuje się modyfikację procesu kształcenia, który nie jest dostosowany do zmieniających się czasów, choć wyłącznie dobrze wykształcona kobieta może być traktowana jako pełnoprawna obywatelka. Odpowiedni poziom nauczania stanowiłby wartość dodaną dla całego społeczeństwa. Aktywistka nie poprzestaje wyłącznie na postulowaniu zmian w edukacji, sygnalizuje ponadto inną, z jej punktu widzenia istotną kwestię, i zachęca kobiety do pracy nad sobą. Jako jednostki społeczne powinny być samodzielne, potrafić o siebie zadbać oraz mieć własne zainteresowania i nie być ciężarem dla nikogo.⁶⁰ By jednak zrealizować wszystkie postulaty, muszą się zjednoczyć i wspólnie dążyć do celu. Z tego powodu Otto-Peters przedstawia program Powszechnego Niemieckiego Związku Kobiet oraz przebieg konferencji, nawiązując do dwóch istotnych kwestii w swojej rozprawie: jest przekonana, że lepsza edukacja kobiet wpłynie na dobro całego narodu oraz że kobieta nie stanowi konkurencji dla pracowitego mężczyzny na rynku pracy.⁶¹

Głównym celem działalności Otto-Peters była liberalizacja obowiązujących przepisów oraz zmiana powielanych wzorców dyskryminujących kobiety. Głoszenie postulatów o równorzędnej pozycji kobiety w społeczeństwie oraz prawie wyborczym świadczy o odwadze autorki. Zgodnie ze swoim mottem „Połowa ludzkości pozostała nadal bez praw”⁶² zabiegała usilnie o to, by dokonać kompleksowych zmian w położeniu kobiet, nie obawiała się poruszać najważniejszych kwestii społecznych, dzięki czemu zasłużyła na miano idealistki.⁶³ Jej manifest służył napiętnowaniu struktur patriarchalnych i niesprawiedliwości społecznych. Otto-Peters udało się także uwrażliwić społeczeństwo na fakt, że przeznaczeniem kobiet nie jest tylko pełnienie roli żony i matki. Zniesienie różnic w wychowaniu stanowi zatem dla Otto-Peters nie tylko wyzwolenie kobiety spod jarzma państwa patriarchalnego, ale także determinantę przeszłości narodu.

⁵⁸ Ibid., s. 47–48.

⁵⁹ Por. P. Abriszewska, M. Radowska-Lisak, *Kobieta i wiek XIX – zbliżenia*, [w:] „Litteraria Copernicana” 2 (22) 2017, s. 6.

⁶⁰ Por. S. Schötz, *Politische Partizipation...*, s. 213.

⁶¹ Por. *ibid.*, s. 201–202.

⁶² L. Otto-Peters, *Freiheit für alle* [w:] R. Möhrmann, *Frauenemanzipation im deutschen Vormärz: Texte und Dokumente*, Stuttgart 1978, s. 60.

⁶³ Por. A. Schaser, *Louise Otto-Peters (1819–1895) in den Erinnerungen der deutschen Frauenbewegung* [w:] S. Schötz, B. Berger, *Frauen in der Geschichte Leipzigs. 150 Jahre Allgemeiner Deutscher Frauenverein*, Leipzig 2019, s.178.

Bibliografia

- Abriszewska P., Radowska-Lisak M., *Kobieta i wiek XIX – zbliżenia*, [w:] „Litteraria Copernicana” 2 (22) 2017, s. 6–11.
- Becker-Cantarino B., *Schriftstellerinnen der Romantik. Epoche-Werke-Wirkung*, München 2000.
- Berndt S., *Louise Otto-Peters (1819–1895). Ein Kurzporträt* URL: <https://www.bpb.de/apuz/285862/louise-otto-peters-ein-kurzportraet>
- Bock G., *Frauen in der europäischen Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München 2005.
- Czarnecka M., *Wieszczki. Rekonstrukcja kobiecej genealogii w historii niemieckiej literatury kobiecej od połowy XIX do końca XX wieku*, Wrocław 2004.
- Dahrendorf R., *Homo sociologicus*, Wiesbaden 2006.
- Dora M., *Ułomność (z) natury. Kobieta w dyskursie naukowym XIX wieku* [w:] „Zeszyty naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki społeczne”, Kraków 2012, nr 5 (2/2012), s. 113–128.
- Gabryjelska K., *Bildung der Frauen in der Zeit der Ancien Regime*, [w:] K. Gabryjelska, M. Czarnecka, *Die Bilder der „neuen Frau“ in der Moderne und den Modernisierungsprozessen des 20. Jahrhunderts*, Wrocław 1998, s. 121–124.
- Gehring M., *Die Revolution 1848/49 im Leben von Louise Otto-Peters* [w:] S. Schötz, M. Schattkowsky, *Louise Otto-Peters und die Revolution von 1848/49. Erinnerungen an die Zukunft*, Leipzig 2012, s. 69–100.
- Joeres R.E., *Gender, Class und Louise Otto* [w:] S. Schötz, B. Berger, *Frauen in der Geschichte Leipzigs. 150 Jahre Allgemeiner Deutscher Frauenverein*, Leipzig 2019, s. 203–216.
- Kämmerer G., *Otto-Peters, Louise (geborene Otto)* URL: leipzig.de/jugend-familie-und-soziales/frauen/1000-jahre-leipzig-100-frauenportraits/detailseite-frauenportraits/projekt-otto-peters-louise-geborene-otto/
- Kämmerer G., *Über Louise Otto-Peters* URL: <https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/akteurinnen/louise-otto-peters>
- Ludwig J., *Grußwort zum Kolloquium „Louise Otto-Peters und die Revolution 1848/49“ am 15.05.2009 in Dresden* [w:] S. Schötz, M. Schattkowsky, *Louise Otto-Peters und die Revolution von 1848/49. Erinnerungen an die Zukunft*, Leipzig 2012, s. 15–21.
- Notz G., *Das Recht der Frauen auf Erwerb – damals so aktuell wie heute* [w:] I. Nagelschmidt, J. Ludwig, *Louise Otto-Peters. Politische Denkerin und Wegbereiterin der deutschen Frauenbewegung*. Dresden 1996, s. 117–133.
- Otto-Peters L., *Das Recht der Frauen auf Erwerb. Blicke auf das Frauenleben der Gegenwart*, Berlin 2014.
- Otto-Peters L., *Freiheit für alle* [w:] R. Möhrmann, *Frauenemanzipation im deutschen Vormärz: Texte und Dokumente*, Stuttgart 1978.
- Paletschek S., *Kinder-Küche-Kirche* [w:] E. Francois, *Deutsche Erinnerungsorte*, München 2001, s. 419–433.
- Rousseau J.J., *Emil, czyli o wychowaniu*, Wrocław 1955.
- Schaser A., *Louise Otto-Peters (1819–1895) in den Erinnerungen der deutschen Frauenbewegung* [w:] S. Schötz, B. Berger, *Frauen in der Geschichte Leipzigs. 150 Jahre Allgemeiner Deutscher Frauenverein*, Leipzig 2019, s. 171–185.
- Schötz S., *Politische Partizipation und Frauenwahlrecht bei Louise Otto-Peters* [w:] H. Richter, K. Wolff, *Frauenwahlrecht. Demokratisierung der Demokratie in Deutschland und Europa*, Hamburg 2018, s. 187–220.

- Schötz S., *Überlegungen zum Emanzipationskonzept von Louise Otto-Peters* [w:] S. Schötz, B. Berger, *Frauen in der Geschichte Leipzigs. 150 Jahre Allgemeiner Deutscher Frauenverein*, Leipzig 2019, s. 217–243.
- Schötz S., *Emanzipationsvorstellungen bei Louise Otto-Peters* URL: <https://www.bpb.de/apuz/285860/emanzipationsvorstellungen-bei-louise-otto-peters>
- Schraut S., *Mädchen- und Frauenbildung*, URL: <https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/themen/maedchen-und-frauenbildung>
- Stawiak-Ososińska M., *Ponętna, uległa, akurata...Ideal i wizerunek kobiety polskiej pierwszej połowy XIX wieku*, Kraków 2010.
- Syguła J., *Pozycja i rola kobiety w rodzinie na ziemiach polskich w XIX stuleciu* [w:] „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace historyczne”, Kraków 2009, z. 136, s. 57–76.
- Vahsen M., *Louise Otto-Peters* URL: <https://www.bpb.de/themen/gender-diversitaet/frauenbewegung/35309/louise-otto-peters/#:~:text=Zeit%20ihres%20Lebens%20bil-dete%20sich,16%2DJ%C3%A4hrige%20nun%20finanziell%20unabh%C3%A4ngig>.
- Weber-Kellermann I., *Frauenleben im 19. Jahrhundert*, München 1998.
- Wrześniak M., „*Miasto Dam*”: *Christine de Pizan* [w:] „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne”, Warszawa 2009, 16/2, s. 33–50.
URL: <https://www.addf-kassel.de/dossiers-und-links/dossiers/dossiers-personen/louise-otto-peters/>
URL: <https://frauenmediaturm.de/historische-frauenbewegung/louise-otto-peters-1819-1895/>

Słowa kluczowe

Louise Otto-Peters, prawa kobiet, XIX wiek, emancypacja, *Das Recht der Frauen auf Erwerb*

Abstract

Louise Otto-Peters – the pioneer of the German emancipation movement and her program of social reform based on the work *Das Recht der Frauen auf Erwerb*

The aim of this article is to present the figure and postulates of Louise Otto-Peters, one of the most important women's rights activists in Germany. In the 19th century she courageously fought against social injustice and postulated a number of social and legal changes. In her treatise *Das Recht der Frauen auf Erwerb* (Women's Right to Employment) she proclaimed the need to introduce equality, to fundamentally change the education system, and to expand women's earning opportunities. She sharply criticized society's behavior. Louise Otto-Peters also proclaimed the necessity to improve the professional situation of women, which would guarantee their independence and thus the development of their own personalities.

Keywords

Louise Otto-Peters, women's rights, 19th century, emancipation, *Das Recht der Frauen auf Erwerb*